

Освітня програма
«Батьківські збори по-новому:
актуально, інтерактивно, корисно»
інтегрованого наскрізного курсу
«Культура добросусідства»

Авторський колектив:

1. *Аніщенко Олена Валеріївна*, доктор педагогічних наук, професорка, завідувачка відділу андрагогіки Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України;
2. *Араджионі Маргарита Анатоліївна*, кандидат історичних наук, старша наукова співробітниця, провідна наукова співробітниця відділу Євразійського степу Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України (керівниця творчої групи);
3. *Волошенко Оксана Валеріївна*, молодша наукова співробітниця відділу екранно-сценічних мистецтв та культурології Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського Національної академії наук України;
4. *Грек Ірина Володимирівна*, учителька початкових класів ЗЗСО І–ІІІ ст. № 5 Новокаховської міської ради Херсонської області;
5. *Гусєв Андрій Ігорович*, кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та особистісного розвитку ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України;
6. *Замосянчук Оксана Леонідівна*, учителька початкових класів Першотравневого НВК «ЗОШ І–ІІІ ступенів – ліцей» Лиманського р-ну Одеської області;
7. *Литвинова Ірина Володимирівна*, завідувачка Фонтанського ЗДО (ясла-садок) «Тополька» Фонтанської сільської ради Лиманського району Одеської області;
8. *Охредько Олег Едуардович*, історик, правознавець, експерт ГО «Інформаційно-дослідний центр «Інтеграція та розвиток»»;
9. *Палько Тетяна Василівна*, кандидат психологічних наук, директорка Закарпатського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти;
10. *Пастушенко Наталія Миколаївна*, кандидат педагогічних наук, заступниця директора КЗ ЛОР «Львівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»;
11. *Унеурян Ірина Корнеліївна*, кандидат педагогічних наук, доцентка кафедри педагогіки, психології та теорії управління освітою Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області

Пояснювальна записка

Розвиток інформаційного суспільства зумовлює необхідність розв'язання проблем, пов'язаних з адаптацією особистості й суспільства в цілому до швидкоплинних умов життя. Водночас сучасний соціокультурний простір характеризується масштабністю трансформаційних процесів і зазнає змін під впливом історичних, політичних, економічних, культурних, соціальних та інших факторів. В умовах, коли сфера дозвілля в багатьох населених пунктах України потребує удосконалення, а розвиток мережі закладів культури характеризується тенденцією згортання, освітні заклади можуть стати не тільки майданчиками для спілкування громадян різного віку, організації їхнього змістовного дозвілля та діалогу поколінь, а й можливістю набути нового досвіду через навчання в умовах неформальної освіти.

В Україні вже є приклади закладів освіти, які працюють упродовж цілого дня й надають освітні послуги не лише дітям, а й молоді та різним категоріям дорослих через навчання комп'ютерної грамотності, іноземних мов, ремесел, різних видів мистецтв тощо. Процеси

Культура добросусідства

децентралізації актуалізують доцільність розвитку громадянської, економічної освіти дітей та дорослих. За таких умов заклади освіти можуть стати основними провайдером відповідних освітніх послуг у громаді. Також слід пам'ятати про те, що родина є осередком збереження й передачі загальнокультурних цінностей від покоління до покоління, першоосновою духовного, соціального та економічного розвитку суспільства. Батьківство, як і інститут сім'ї загалом, уособлює поєднання формальних та неформальних норм і правил стосунків між батьками та дітьми. Водночас сучасні трансформації інституту сім'ї зумовили різноманіття типів і форм сімейних об'єднань, специфіку батьківства в різних сім'ях, плюралізацію його форм. Зазначають змін зміст і характер спілкування батьків та інших членів родини й дітей. За таких умов актуалізується необхідність посилення уваги до освіти і просвіти батьків та інших членів родини щодо відповідального виконання батьківських обов'язків та ролі сім'ї в громаді, переосмислення її змісту, організаційних форм і методів навчання в закладах освіти різних типів.

Освіта батьків (parent education) є невід'ємною складовою освіти дорослих. У світовій спільноті освіта батьків, зокрема неформальна, набуває дедалі більшого поширення й розглядається як важлива умова існування здорової сім'ї, повноцінного виховання дітей і формування культури життєтворчості особистості, поширення загальнолюдських цінностей, фактор стабільності, процвітання громади і держави в цілому. Розроблення та впровадження програм неформальної освіти батьків та інших членів родини має стати одним із пріоритетних напрямів розвитку освіти дорослих в Україні, а необхідність її всебічної підтримки має бути актуалізована на громадському, державному, інституційному та інших рівнях. Саме освіта батьків (опікунів) та інших членів родини сприяє гармонізації міжпоколінних стосунків, особистісному зростанню, удосконаленню навичок і вмінь громадянина/громадянки, необхідних для успішної самореалізації в демократичному суспільстві в умовах швидкоплинних змін.

Практика освіти свідчить, що використання інноваційних форм і методів роботи з батьками є однією з найважливіших умов підвищення ефективності родинного виховання. Усвідомлення авторським колективом програми «Батьківські збори по-новому: актуально, інтерактивно, корисно» (далі – Програма) недосконалості традиційних форм передачі досвіду родинного виховання від батьків до дітей, а також особиста зацікавленість у пошуку нових моделей і підходів до розвитку батьківської компетентності, нових форматів співпраці з батьками в умовах партнерства закладів освіти і родин, переконаність у необхідності педагогізації батьків, посиленні їхньої здатності виконувати батьківські функції актуалізували доцільність розроблення цієї Програми. Упровадження розробленої Програми курсу набуває особливої актуальності в контексті розбудови національної системи освіти дорослих.

Автори Програми переконані, що її упровадження сприятиме розвитку в Україні громадянського суспільства, культури навчання впродовж життя; створенню цілісних освітньо-виховних осередків (заклад середньої освіти – родина – громада); сприятиме візуалізації виховного потенціалу співпраці закладів загальної середньої освіти, родин і громад; збереженню та поширенню сімейних цінностей і традицій; розвитку міжгенераційного діалогу та ін.

Цільова(і) група(и) Програми – батьки (опікуни) та інші члени родини здобувачів освіти в закладах освіти різних типів. Унікальність Програми передусім полягає в її міждисциплінарності, спрямованості на розвиток компетентностей батьків (опікунів) та інших членів родини як окремої категорії дорослих на основі врахування їхніх культурно-освітніх потреб, спрямованості на подальше використання в реальних життєвих ситуаціях набутих у процесі навчання знань, умінь і навичок. Програмою передбачено цілеспрямоване навчання батьків (опікунів) та інших членів родини як однієї з категорій дорослих, а також (за окремими темами) взаємодію, спільне навчання і взаємонавчання дітей, підлітків (здобувачів освіти) і дорослих (батьків (опікунів) та інших членів родини, педагогічних працівників) в умовах неформальної освіти. Відповідно до Закону України «Про освіту» (Стаття 8. Види освіти; Стаття 18. Освіта дорослих), неформальна

Батьківські збори по-новому: актуально, інтерактивно, корисно

освіта здійснюється переважно за освітніми програмами та «не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти...».

Мета Програми – сприяння розвитку громадянських, соціальних, психолого-педагогічних та інших компетентностей дорослих – батьків (опікунів) та інших членів родини здобувачів освіти, зміцнення партнерства закладів освіти і родин, необхідних для різнобічного розвитку особистості.

Основна ідея Програми полягає в тому, щоб допомогти батькам/опікунам та іншим членам родини здобувачів освіти не тільки навчитися відповідального батьківства, а й вибудувати своє життя, керуючись принципами демократії; жити у злагоді з собою й плекати гармонійні відносини з навколишнім світом; бути небайдужими до своєї держави, свого народу; володіти вміннями генерувати інноваційні ідеї, ухвалювати прогностичні рішення, критично мислити та аналізувати інформацію; розуміти значення права, активно цікавитися суспільним, політичним та економічним життям. А головне – мати активну життєву позицію, бути готовими до практичного втілення в життя ідей, на яких будується демократичне суспільство, і гідно виховувати нове покоління українців.

Програма ґрунтується на положеннях, викладених у Загальній декларації прав людини (1948), Європейській конвенції з прав людини (1953), Декларації прав дитини (1959), Конвенції ООН про права дитини (1989), Хартії Ради Європи з освіти для демократичного громадянства й освіти з прав людини CM/Rec (2010), Люблянських рекомендаціях щодо інтеграції різноманітних суспільств (2012), Європейській хартії про участь молоді в місцевому та регіональному житті (2015), Рамці компетентностей для культури демократії Ради Європи (2016), Європейських рамках ключових компетентностей для навчання впродовж життя (рекомендація 2018/0008 (NLE) Європейського парламенту та Ради (ЄС) (2018), Маніфесті про навчання дорослих у XXI столітті (2016), Національній стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки (2016), Концепції Нової української школи (2016), Законі України «Про освіту» (2017), Концепції розвитку громадянської освіти в Україні (2018), Концепції розвитку педагогічної освіти (2018) (п. 3.6. Навчання роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, технологій електронного навчання та основи андрагогіки), Стратегії розвитку громадянської освіти на період до 2022 року (2019) тощо.

Програмою передбачено поєднання групової та індивідуальної форм роботи, у процесі якої батьки (опікуни) та інші члени родини, здобувачі освіти навчаться усвідомлювати себе, свою мету та цінності, брати відповідальність за свої вчинки, розуміти свої помилки і водночас спиратися на свої сильні сторони. Запропонована Програма спрямована на розвиток у батьків (опікунів) та інших членів родини компетентностей, які є необхідними для життя в сучасному глобалізованому, полікультурному світі. Це, зокрема, психолого-педагогічна, інформаційно-комунікативна компетентність, обізнаність і толерантне ставлення до різноманіття, підприємницька компетентність та лідерство, соціальна та громадянська компетентність, уміння вчитися впродовж життя тощо. У Програмі конкретизовано для обговорення такі важливі поняття, як відповідальність, гідність, громадянська позиція та участь, демократичні цінності, патріотизм, ефективна комунікація, інформаційна безпека, ініціативність, інноваційність, історична пам'ять, компетентність, креативність, наша країна, ненасилля, неупередженість, права людини, особистісна ефективність, толерантність тощо.

В основу Програми покладено напрацювання та модель наскрізного інтегрованого курсу «Культура добросусідства», у якому акцентовано увагу на доцільності формування певних навичок і моделей поведінки, спрямованих на ранню превенцію та трансформацію конфліктів і просування культури миру, розвиток особистості, її соціальної, зокрема міжкультурної компетентності, громадянської свідомості й поваги до різноманіття, сталий розвиток суспільства.

Принципами формування змісту Програми є:

- гуманістична спрямованість (задоволення потреб і можливостей особистості, її вільний розвиток);
- суб'єкт-суб'єктність навчання (передбачає сприйняття батьків рівноправними суб'єктами освітнього процесу зі своїми інтересами, потребами тощо);
- опертя на наявний соціальний досвід дорослих (батьків, опікунів та інших членів родини);
- міждисциплінарність, полікультурність (оптимальне поєднання гуманітарної, природничої та естетичної складових, зв'язок із національною культурою, традиціями);
- інтегративність (зорієнтованість на здобутки науки і практики, інтеграція знань і загальнолюдських цінностей, їхнє світоглядне осмислення, структурування знань як засобу цілісного розуміння й пізнання навколишнього світу);
- єдність, узгодженість навчальних і виховних впливів, єдність змістової і процесуальної сторін навчання (поєднання пізнавальної та практичної творчої діяльності, теоретичних знань і гуманістичних ціннісних орієнтацій із практичними вміннями та навичками людського спілкування);
- достовірність інформації (запропоновані навчальні матеріали для батьків (опікунів) та інших членів родини є науково обґрунтованими, що передбачає врахування досягнень у медицині, психології, педагогіці, фізіології, соціології, історії та інших науках);
- практична зорієнтованість навчання (здобуті батьками знання, вміння й навички мають бути придатними для практичного використання в реальних життєвих ситуаціях);
- системність, послідовне нарощування й концентричне розширення обсягу соціогуманітарних та інших знань;
- наступність, циклічність, умовна достатність наукових знань як базових для опанування Програми;
- відповідність запропонованого матеріалу віковим та індивідуальним особливостям батьків та інших членів родини, зорієнтованість на позитив, створення ситуацій успіху;
- актуальність та особистісна значимість запропонованого матеріалу для тих, хто навчається.

Компетентнісний потенціал Програми

В основу Програми покладено компетентнісний підхід. Його актуальність підтверджено Законом України «Про освіту» (2017), який, зокрема, містить положення про необхідність розвитку ключових компетентностей учнів і відображає сучасний європейський підхід до модернізації освіти. Розробниками Програми враховано положення, викладені у міжнародних документах (Європейських рамках ключових компетентностей для навчання впродовж життя (рекомендація 2018/0008 (NLE) Європейського парламенту та Ради (ЄС), Рамці компетентностей для культури демократії Ради Європи (2016), Програмі міжнародної оцінки компетенцій дорослих (Programme for the International Assessment of Adult Competences, PIAAC) (2011–2018), проєкті Європейської Комісії «Гармонізація освітніх структур у Європі» (Tuning Educational Structures in Europe, TUNING) (з 2000) і документах національного рівня (професійному стандарті «Вчитель початкових класів закладів загальної середньої освіти», Державному стандарті початкової освіти (2018), Державному стандарті базової та повної загальної середньої освіти (2011) тощо). На думку авторів, обґрунтовані компетентності сприяють особистісній самореалізації дітей, молоді та дорослих, професійному зростанню, а також активній і відповідальній участі в економічному та соціальному житті громади й держави в цілому.

№ п/п	Ключові компетентності	Компоненти
1	Мовленнєва компетентність	<p><i>Уміння:</i> вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами; ефективно використовувати навички усного, писемного і невербального спілкування у всьому різноманітті форм і контекстів; формулювати й виражати свою думку (усно, письмово) аргументовано, переконливо та відповідно до ситуації; вміння вивчати мови у формальній, неформальній та інформальній освіті упродовж життя; використовувати мову для досягнення поставленої конкретною мовленнєвою ситуацією мети та завдань, використовуючи для цього мовні, позамовні та інтонаційні засоби, відповідно до чинних у мові норм і правил; розпізнавати мовні засоби впливу, розрізняти техніки переконання та маніпуляції; аналізувати та інтерпретувати міжнародні нормативно-правові акти, писемні джерела, перекладені та адаптовані українською мовою, публіцистичні, наукові та інші праці з окресленої тематики; складати й виголошувати доповіді, оголошення тощо українською мовою (усно та письмово); вміння й навички конструктивного спілкування; здійснювати прогнозування реакції співрозмовника в комунікативному процесі; вміння «подати себе» у спілкуванні з дітьми, молоддю та дорослими; вміння керувати своєю поведінкою у спілкуванні; використання прийомів ефективної комунікації і взаємодії в команді на засадах партнерства.</p> <p><i>Ставлення:</i> повага до української мови як державної, до рідної (у разі відмінності від державної), зацікавлення її розвитком, розуміння цінності кожної мови; повага до індивідуальних мовних особливостей кожної людини, зокрема до рідної мови осіб, які належать до меншин та/або є мігрантами; цінування культурної різноманітності, інтерес до різних мов і міжкультурного спілкування; толерантне ставлення до мов національних меншин і корінних народів України, рідномовної та багатомовної (мультилінгвальної) освіти, до альтернативних висловлювань інших людей / плюралізму думок; усвідомлення основних видів словесної взаємодії, літературних і нелітературних текстів; розуміння впливу й важливості вербальної та невербальної комунікації між людьми.</p> <p><i>Навчальні ресурси:</i> розроблені навчально-методичні матеріали, чинні нормативно-правові документи, інтерактивні вправи, медійні та друковані джерела іноземною мовою, «словничок дружби» тощо.</p>
2	Психолого-педагогічна компетентність	<p><i>Уміння:</i> розуміти потреби та інтереси дітей, їхню поведінку; розкривати перспективи розвитку дитини; вміння слухати; навички активного слухання, ненасильницького спілкування (здатність попереджувати та трансформувати конфлікти, досягаючи компромісів); емоційна гнучкість; здатність до співпраці, партнерської взаємодії; вміння долати комунікативні та інші бар'єри; усвідомлювати та контролювати свою поведінку; розуміти та правильно інтерпретувати психологічні механізми виникнення того чи іншого емоційного стану та вікові особливості розвитку дитини; здатність аналізувати,</p>

		<p>критично оцінювати власну виховну діяльність, знаходити причини педагогічних поразок і помилок, добирати способи/шляхи їхнього виправлення; розвиненість педагогічної емпатії (співпереживання, адекватна реакція на вчинки й почуття дітей, молоді та різних категорій дорослих); навички попередження та протидії насильству (булінгу тощо); самодіагностика; самокорекція; саморозвиток; володіння механізмами саморегуляції.</p> <p><i>Ставлення:</i> демократичний стиль виховання; любов і повага до дитини; повага до прав людини; сталий інтерес до життя дитини як у навчальний, так і позанавчальний час; усвідомлення важливості поєднання доброзичливості й водночас вимогливості у стосунках з дітьми, доцільності оцінювання й визнання успіхів/невдач дитини (факторів, що їх спричинили), прогнозування перспектив її розвитку; бажання й конкретні дії щодо подолання стереотипів у вихованні; готовність виявляти реальні причинно-наслідкові зв'язки між почуттями і вчинками батьків і їхніх дітей; розуміння захисних реакцій дітей на вимоги (несправедливі й навпаки); відвертість у спілкуванні; запобігання авторитарності у взаєминах з дітьми; визнання доцільності об'єднання зусиль батьків (опікунів) та інших членів родини, а також педагогів з метою узгодження виховних впливів на дітей.</p> <p><i>Навчальні ресурси:</i> інформаційні, методичні матеріали з проблем виховання, відповідні практичні завдання творчого спрямування, інтерактивні вправи, медіатексти.</p>
3	Математична компетентність та компетентність у науках, технологіях та інженерії	<p><i>Уміння:</i> застосовувати логіко-математичне мислення для розв'язання проблем у повсякденному житті, логічне та просторове мислення; презентації (формули, моделі, конструкції, графіки, діаграми); складати родинний бюджет і бюджет проекту; математично обґрунтовувати думку й використовувати відповідні засоби, зокрема статистичні дані та ін.; оперувати цифровими даними, математичними поняттями для пізнання й пояснення подій, явищ і процесів, пов'язаних із природним, культурним, соціальним та економічним потенціалом регіону і країни в цілому; критично ставитися до інформації й будувати логічні ланцюги подій, вчинків; використовувати статистичні матеріали в роботі над темами Програми, розуміти історичну хронологію, загрози, що несуть нові технології екології та здоров'ю людства тощо; використовувати підручні матеріали для створення корисних у побуті речей.</p> <p><i>Ставлення:</i> усвідомлення варіативності та значущості математичних методів; позитивне ставлення до математичних знань; критичне ставлення, інтерес до етичних аспектів і виконання умов безпеки, зокрема, щодо наукового й технічного прогресу, щодо самого себе, сім'ї, держави та в глобальному масштабі; відповідальність щодо використання технологій (у контексті цінностей, моральних питань, культури, ухвалення рішень тощо); усвідомлення досягнень, обмежень і ризиків наукових теорій та технологій; усвідомлення змін, спричинених діяльністю людини, та її особистої відповідальності за їхні наслідки; переймання етичними проблемами; підтримка безпеки та екологічної стійкості, зокрема критичне</p>

		<p>оцінювання впливу технологічного прогресу на особистість, родину, спільноту та світ загалом; визнання цінності природних ресурсів і готовність раціонально їх використовувати; сміливість реагувати на ризики екологічних загроз, долучаючись до громадських акцій на захист природи.</p> <p><i>Навчальні ресурси:</i> джерела зі статистичними даними у формі діаграм, таблиць, графіків тощо, інформаційні та аналітичні матеріали з проблем стану довкілля, ощадливого використання природних ресурсів і фінансів родини та громади; інформаційні матеріали про сучасні досягнення науки й техніки.</p>
4	Інноваційність і креативність	<p><i>Уміння:</i> брати на себе відповідальність; ініціювати зміни; діяти всупереч поширеним стереотипам; готовність і здатність до створення принципово нових ідей, інноваційної діяльності, творчого (само-)розвитку, знаходити нові рішення; готовність і здатність до подолання труднощів, пов'язаних зі змістом та організацією інноваційної діяльності; нестандартність мислення й креативність у розв'язанні завдань; критичне мислення, готовність до творчої діяльності щодо нововведень у близькому середовищі (клас, школа, громада тощо); здатність до аналізу й синтезу; гнучкість і відкритість до нового, до використання сучасних форм і методів виховання та розвитку дитини; готовність до подолання невдач і життєвих труднощів; позитивне сприйняття власного досвіду; здатність удосконалювати об'єкт, додаючи деталі; здатність до самомотивації, рефлексії, саморозвитку.</p> <p><i>Ставлення:</i> ініціативність; відчуття цінності людської праці; усвідомлення необхідності здійснення інноваційної діяльності; прагнення до нововведень; дотримання чинних норм поведінки і моральних правил; відчуття себе частиною спільноти, участь у справах громади.</p> <p><i>Навчальні ресурси:</i> відповідні практичні завдання творчого і психолого-педагогічного спрямування, соціальні, економічні, культурні проекти, інтерактивні заняття тощо.</p>
5	Екологічна компетентність і здоров'я-збереження	<p><i>Уміння:</i> застосовувати екологічні знання й досвід у професійних і життєвих ситуаціях, керуючись пріоритетністю екологічних цінностей і непрагматичною мотивацією взаємодії з довкіллям; надавати допомогу собі й тим, хто її потребує, під час пожеж, повеней, землетрусів та інших екологічних, а також техногенних катастроф, воєнних дій та евакуації, терактів, травматичних подій, епідемій тощо; усвідомлювати особистісне і соціальне значення здоров'я; ухвалювати рішення, обмірковуючи альтернативи й здійснюючи прогнозування наслідків для здоров'я, добробуту й безпеки людини, організувати свій режим роботи й відпочинку; піклуватися про екологічність інтер'єру приміщень (житлових, навчальних, громадського призначення тощо); стресостійкість; безконфліктне спілкування; навички раціонального природокористування і заощадження ресурсів, правильного поводження зі сміттям; здійснення елементарних природоохоронних дій.</p>

		<p><i>Ставлення:</i> ціннісне ставлення до навколишнього середовища як до потенційного джерела здоров'я, добробуту та безпеки людини і спільноти; усвідомлення особистої причетності до екологічних проблем і відповідальності за екологічні наслідки власної професійної діяльності; усвідомлення важливості ощадливого ставлення до природокористування, відповідальності за власну діяльність у природі; відповідальне ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших людей; дотримання морально-етичних і правових норм; усвідомлення значення здоров'я для особистісної, професійної самореалізації та соціальної взаємодії; усвідомлення екологічних проблем людства й можливостей власної участі в їхньому розв'язанні.</p> <p><i>Навчальні ресурси:</i> соціальні, економічні, екологічні, творчі проекти, інтерактивні заняття, гра ЮНІСЕФ «Ріскленд» (Riskland) тощо.</p>
6	Інформаційно-цифрова компетентність	<p><i>Уміння:</i> впевнено, критично і відповідально використовувати цифрові технології, різні джерела інформації для особистісного і професійного зростання, участі в житті суспільства; використовувати різні пристрої, програмне забезпечення та цифрові мережі для підтримки творчості, відповідального батьківства, активного громадянства та соціальної інтеграції, співпраці з іншими людьми; розуміння загальних принципів, механізмів та логіки цифрових технологій; виявляти факти кіберзлочинності й неналежного використання, зловживання ІКТ; виявляти маніпулятивні техніки і пропагандистську спрямованість інформаційних ресурсів, маніпуляції інформацією соціального, правового та історичного змісту в процесі аналізу повідомлень електронних медіа; використовувати цифрові технології для пошуку й верифікації потрібної інформації, її обробки, перевірки та систематизації; спільно працювати онлайн в освітніх, соціальних і наукових проектах; створювати вербальні й візуальні (інфографіки, діаграми, анімацію, фільми) тексти, мультимедійні презентації та поширювати їх; виявляти джерела та авторів інформації, робити коректні посилання.</p> <p><i>Ставлення:</i> дотримання усталених етичних норм у роботі з інформацією за проблематикою курсу, зокрема дотримання авторського права; критичне та осмислене ставлення до доступної інформації, відповідальне використання ЗМІ; відповідальне ставлення до користування соціальними мережами та Інтернетом загалом (морально-етичний аспект); обмін досвідом у галузі інформаційної безпеки й безпеки інформаційних мереж та залучення до його використання всіх зацікавлених сторін.</p> <p><i>Навчальні ресурси:</i> електронні цифрові ресурси, цифрові бібліотеки, нормативно-правові документи, розроблені вправи та творчі завдання, Інтернет.</p>
7	Навчатися впродовж життя	<p><i>Уміння:</i> визначати індивідуальні освітні цілі та траєкторії навчання; розвивати навички самоосвіти; знаходити електронні, друковані та інші ресурси для самоосвіти; приділяти час самостійному навчанню; працювати в команді у навчальному процесі, знаходити переваги навчання в неоднорідних групах; аналізувати процес власного</p>

		<p>навчання, відстежувати зміни у сприйнятті інформації; розвивати власні метакогнітивні навички, критично аналізувати й узагальнювати набуті знання й досвід; формувати мотивацію до навчання, набувати нових компетентностей відповідно до індивідуальних і суспільних потреб; ідентифікувати наявні можливості та варіанти подолання перешкод для успішного навчання; здобувати, обробляти й оцінювати нові знання, навички; використовувати знання й набутий досвід у різних життєвих ситуаціях вдома, на роботі, у навчанні та ін.; зацікавленість у пошуку можливостей вчитися.</p> <p><i>Ставлення:</i> усвідомлення власних потреб у навчанні, необхідності навчання впродовж усього життя; позитивне ставлення до особистого, соціального та фізичного благополуччя; мотивація щодо навчання й самовдосконалення на основі розуміння необхідності освіти впродовж життя, її цінності та соціального призначення; віра у свої можливості; прагнення самовдосконалення й саморозвитку; бажання ділитися досвідом і знаннями з іншими.</p> <p><i>Навчальні ресурси:</i> спеціально розроблені завдання для виявлення й формування мотивації до навчання, організації свого навчального часу.</p>
8	Громадянська та соціальна компетентності	<p><i>Уміння:</i> діяти як активний(а), відповідальний(а) громадянин/громадянка, які знають права людини, права та обов'язки громадянина/громадянки і вміють їх реалізувати; критично мислити та конструктивно брати участь у діяльності освітньої спільноти, громади та в ухваленні рішень на всіх рівнях – від місцевого й національного до європейського та міжнародного; усвідомлення різноманітності та культурної самобутності різних суспільств і народів та толерантність у ставленні до доволишнього різноманіття, розуміння інших людей, а також здатність до співчуття; конструктивно спілкуватися в різних середовищах, співпрацювати в командах та вести переговори; активно слухати та спостерігати; знаходити переконливі приклади розв'язання конфліктів; працювати в групі/команді, досягати взаєморозуміння та налагоджувати співпрацю, використовуючи власний та інший досвід; займатися волонтерською діяльністю; ухвалювати зважені рішення, спрямовані на розвиток освітнього закладу, територіальної громади й суспільства в цілому; ефективно співпрацювати з іншими, ініціювати та реалізувати проєкти.</p> <p><i>Ставлення:</i> усвідомлення громадянськості, цінності людини (її життя, здоров'я, честі й гідності, недоторканності й безпеки); повага до прав людини, культурного різноманіття та соціальної згуртованості; любовання інтересів спільноти, громади; відкритість та готовність до подолання упереджень і пошуку компромісів; ідентифікація себе як особистості й громадянина/громадянки України; визнання цінності демократії, справедливості, рівності й верховенства права; співпереживання за долю рідних і близьких, інших осіб, що потребують допомоги й підтримки; шанування досвіду й цінностей власного й інших народів, держав, релігій і культур; толерантне ставлення до життєвої позиції іншого, волонтерство; підтримка громад, громадських проєктів та ініціатив; індивідуальна</p>

		<p>активність, відхід від патерналізму; усвідомлення глобальних (зокрема екологічних) проблем людства й можливостей власної участі в їхньому розв'язанні.</p> <p><i>Навчальні ресурси:</i> інтерактивні форми роботи, пошукова та проєктна діяльність, медіатексти, нормативно-правові документи.</p>
9	Міжкультурна компетентність	<p><i>Уміння:</i> толерантно діяти в різних життєвих ситуаціях; ненасильницьке спілкування, інтер(між)культурна комунікація; продуктивна взаємодія/співпраця з представниками різних культур; популяризація теми миру та злагоди в культурі минулого та сьогодення; осмислення творів мистецтва в історичному контексті, зіставлення досягнень української культури з культурами інших народів; виявлення впливу культури на розвиток особистості й цивілізаційний розвиток; готовність і здатність до просвітницької діяльності, науково-дослідної та краєзнавчої роботи з вивчення пам'яток історії та культури рідного краю; сприймати та розуміти твори мистецтва; виявляти толерантність до інших мов і народів; дотримання правил і норм поведінки в полікультурному середовищі.</p> <p><i>Ставлення:</i> відкритість до міжкультурного діалогу, культурного розмаїття, толерантне ставлення до світогляду, дій і переконань інших людей; доброзичливість, повага до людської гідності; усвідомлення різноманітності соціокультурного простору країни; подолання як зневажливого ставлення до національних традицій, так і їхньої абсолютизації; усвідомлення національно-культурної ідентичності в сучасному багатокультурному світі, а також єдності суспільства, культури та особистості; повага до етнокультурної та громадянської ідентичності оточення; ціннісне ставлення до представників інших культур на основі толерантності, взаємоповаги; шаноблива взаємодія з носіями різних культур у полікультурному просторі; відповідальність, коректність поведінки в соціумі; готовність до подолання негативних стереотипів, упереджень і пошуку компромісів; свідоме збереження й розвитку національної культури, повага до культур інших народів; охорона пам'яток культури й мистецтва; толерантність до невизначеності.</p> <p><i>Навчальні ресурси:</i> твори мистецтва, творчі проєкти, інтерактивні заняття, медіатексти, екскурсії.</p>
10	Підприємливість і фінансова грамотність	<p><i>Уміння:</i> оцінювати власні професійні можливості, здатність співвідносити їх із потребами ринку праці; здатність реагувати на можливості та ідеї і втілювати їх у життя; вміння планувати й управляти проєктами, що мають культурну, соціальну або комерційну цінність; генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя з метою як підвищення власного соціального статусу та добробуту, так і розвитку суспільства і держави в цілому; уміння вирішувати проблеми, бути наполегливим та співпрацювати; здатність ухвалювати фінансові рішення щодо цінності та вартості, ефективно спілкуватися та вести переговори з іншими, долати невизначеність, неоднозначність і ризики, які є невід'ємними частинами ухвалення обґрунтованих рішень; дотримуватися принципів раціоналізації</p>

витрат (планування витрат, раціональне споживання, аналіз власних витрат, створення заощаджень і правильне їх збереження); створювати моделі сімейного бюджету; усвідомлювати відповідальність за власний добробут; виявляти можливості й загрози для професійної та підприємницької діяльності у своєму регіоні; поширювати знання про них у громаді; генерувати нові ідеї, оцінювати переваги й ризики, вести перемови, працювати самостійно і в групі; планувати, організовувати, реалізовувати індивідуальні чи командні проєкти (зокрема, дослідницько-пошукового спрямування), представляти їхні результати.

Ставлення: ініціативність; самоефективність; віра в продуктивність власних дій, очікування успіху від їхньої реалізації, бажання мотивувати інших і співпрацювати; співпереживати і піклуватися про оточення; усвідомлення соціальних, економічних можливостей і викликів на рівні громади, держави; повага і дотримання етичних принципів і норм; усвідомлення своїх сильних і слабких сторін; готовність брати відповідальність за власні рішення, використовувати досвід, набутий під час вивчення курсу, для самопізнання й досягнення добробуту; зважений підхід до ухвалення рішень.

Навчальні ресурси: особисті історії успіху/невдач підприємців, кейси, історії успіху, творчі завдання та інтерактивні вправи, пов'язані з розвитком підприємливості, командуванням.

Під час реалізації Програми очікувані результати навчальної діяльності батьків (опікунів) включають такі компоненти:

Ціннісний – орієнтуватися в проблемах сучасного суспільно-політичного життя України, визначати власну позицію, розуміти ієрархію власних цінностей та толерантно ставитися до

ієрархії цінностей іншої людини; усвідомлювати цінність навчання впродовж життя та навколишнього різноманіття, з повагою ставитися до дитини як до особистості, поважати її гідність та честь, керуватися демократичними цінностями.

Діяльнісний (технологічний) – використовувати процедури й технології захисту власних інтересів, прав і свобод (своїх та інших громадян), виконувати свої батьківські обов'язки та громадянські обов'язки в межах місцевої громади, держави.

Процесуальний (особистісно-творчий) – використовувати в межах чинного законодавства України способи діяльності й моделі поведінки, що відповідають інтересам самореалізації та захищають права людини і права дитини, права громадянина та основні свободи людини; робити свідомий вибір і використовувати демократичні технології ухвалення індивідуальних і колективних рішень, керуючись власними інтересами, потребами та інтересами інших громадян.

Знансвий – знання і критичне розуміння себе, мови та комунікації, світу (політики, права, прав людини, культур, релігій, історії, медіа, економіки, довкілля, сталого розвитку тощо).

Розроблена Програма сприятиме розвитку компетентностей дорослих за такими рівнями:

Особистісний:

- вмотивованість і спрямованість на активну й творчу участь у родинному та суспільному житті;

- наявність ціннісних орієнтирів, заснованих на усвідомленні необхідності підтримки громадянського миру та злагоди і своєї відповідальності за долю країни перед нинішнім та прийдешніми поколіннями, на ідеях любові та поваги до Батьківщини, активної громадянської позиції,

Культура добросусідства

Предметний:

- відданість гуманістичним і демократичним цінностям, патріотизму і громадянськості;
- розуміння значення комунікації в міжособистісному спілкуванні;
- розуміння особливостей вікової психології та емоцій, які переживає й демонструє людина;
- вміння взаємодіяти в процесі виконання групової роботи, вести діалог, брати участь у дискусії, аргументувати власну думку;
- знайомство з окремими прийомами й техніками розв'язання конфліктів;
- знання низки ключових понять, базових для суспільствознавства та соціальної психології; вміння пояснювати з їхньою допомогою явища соціальної дійсності;
- знання нових можливостей для комунікації в сучасному світі;
- вміння використовувати сучасні засоби зв'язку й комунікації для пошуку та систематизації необхідної інформації.

Метапредметний:

- вміння пояснювати явища і процеси соціальної дійсності з наукових, соціально-філософських позицій;
- визначення власного ставлення до явищ сучасного життя, формулювання своєї думки;
- уміння аналізувати реальні соціальні ситуації, добирати адекватні способи діяльності й моделі поведінки в рамках реалізованих соціальних ролей;
- оволодіння різними видами публічних виступів;
- оцінка своєї поведінки, рис особистості з урахуванням думки інших людей, зокрема для коригування власної поведінки в довкіллі.

Структура програми

Програма складається з пояснювальної записки і структурованих за темами очікуваних результатів освітньої діяльності батьків (опікунів), що визначені відповідно до загальної мети та змісту навчального матеріалу як основи для досягнення цих результатів. В очікуваних

на визнанні рівноправності, поваги до прав людини та людської гідності, взаємовпливу культур.

результатах освітньої діяльності відображено зорієнтованість на формування й розвиток відповідних компетентностей, конкретизованих як знання, ставлення і навички, що охоплюють знаннявий, ціннісний і діяльнісний компоненти освітньої діяльності дорослих.

Відповідно до змісту Програма складається з 30 тем, які охоплюють різні напрями неформальної освіти батьків (опікунів) та інших членів родини, членів педагогічних колективів. Педагоги мають можливість щороку обирати теми, актуальні для батьківської спільноти класу/групи або педагогічного колективу закладу освіти. Для цього доцільно провести попереднє опитування чи міні-дослідження потреб і очікувань батьківської аудиторії та актуалізувати окремі важливі теми батьківських зборів. Усі заявлені теми досить ґрунтовні й охоплюють значний тематичний спектр актуальних проблем, але це не означає, що на одних батьківських зборах педагоги мають опрацювати тему в повному обсязі. Педагог має можливість зосередитися на певному аспекті теми, зважаючи на її актуальність, ступінь підготовки та зацікавленість нею батьків і членів родини здобувачів освіти. Для реалізації програми «Батьківські збори...» автори рекомендують широко використовувати методи розвитку критичного мислення, активні й інтерактивні методи роботи (зокрема кейси, симуляційні ігри тощо), а також різні формати заходів (кіноклуби, форум-театри, «живі бібліотеки», батьківські збори разом із дітьми тощо).

Зміст програми, звичайно, не вичерпує всіх аспектів проблеми інновацій, розвитку відповідального батьківства і громадянської освіти дорослих. Сподіваємося, що запропоновані матеріали будуть використовуватися як базові креативними, творчими педагогами та андрагогами, які у процесі роботи зможуть поглибити зміст програми, розширити тематику та адаптувати до освітньо-культурних потреб різних категорій дорослих.

Очікувані результати освітньої діяльності	Зміст навчальних матеріалів
<ul style="list-style-type: none"> Розуміють поняття «агресія»; розуміють причини виникнення, механізми й форми агресивної поведінки; мають уявлення про конфлікт та комунікацію; розуміють наслідки агресивної поведінки; розуміють важливість розвитку здатності до партнерської взаємодії; орієнтуються в особливостях вияву агресії та копінг-стратегіях її подолання; розуміють цінність доброзичливого ставлення до інших; мають навички самоконтролю, контролюють власні негативні емоції; розпізнають агресію та контролюють її прояви; уміють допомогти дитині впоратися з агресією; мають комунікативні навички для конструктивного виходу з конфліктних ситуацій; уміють навчити дітей соціально прийнятних способів вираження гніву та прийомів саморегуляції. 	<p>1. Агресивна поведінка: як бути? Агресія та агресивна поведінка. Причини агресивної поведінки. Види агресії у дітей. Чинники, що можуть посилити агресивну поведінку. Прояви агресивної поведінки дітей різного віку. Соціалізована і несоціалізована форми агресивної поведінки. Агресивна поведінка дітей (дошкільного, молодшого шкільного, підліткового та юнацького віку). Розвиток навичок розпізнавання та контролю агресії. Формування толерантних стосунків між учасниками освітнього процесу та покращення психологічного клімату колективу. Чинники, що можуть послабити агресивну поведінку. Агресивна поведінка членів родини: причини, наслідки, профілактика. Як себе захистити: Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та інші правові документи.</p>
<ul style="list-style-type: none"> Знають головні особливості та причини скоєння дитячих самогубств; можуть виявити ознаки наявності суїцидального ризику; розуміють поняття «депресія», її ознаки; орієнтуються в ознаках суїцидальної поведінки; розуміють природу суїцидальної поведінки; мають уявлення про суїцидальні групи (наприклад, в Інтернеті); розуміють важливість профілактики суїцидальної поведінки. 	<p>2. Аутоагресія і схильність до суїциду Які прояви має депресія в дітей: тривожні ознаки. Причини суїцидальної поведінки. Фактори ризику: психічні розлади, соматична патологія, соціальні фактори, біографічні та генетичні фактори. Ознаки суїцидальних нахилів. Профілактика підліткового суїциду. Допомога при суїцидальних схильностях. «Групи смерті» в соцмережах.</p>
<ul style="list-style-type: none"> Мають уявлення про булінг та його наслідки; усвідомлюють, як діяти батькам кривдника і як діяти батькам жертви цькування; розрізняють ознаки булінгу; розуміють, чому дитина не може впоратися з проблемою наодинці; використовують різні методики та прийоми протидії булінгу; 	<p>3. Булінг: побачити, зрозуміти, допомогти, протистояти Булінг. Форми булінгу. Загальна класифікація усіх видів булінгу. Соціальна структура булінгу: переслідувач (булі); жертва; спостерігач. Типові риси учнів/учениць, схильних ставати булі. Типові жертви булінгу.</p>

<ul style="list-style-type: none"> усвідомлюють причини та наслідки виникнення конфліктних ситуацій і загрози застосування насилля в конфліктних ситуаціях. 	<p>Ознаки цькування дитини у школі. Як реагувати на цькування: що можуть зробити батьки і вчителі. Наслідки шкільного насилля. Булінг учителів. Що таке кібербулінг. Формування навичок протидії булінгу. Нормативно-правове регулювання: чи розв'яже закон проблему цькування? Булінг та види відповідальності. Кіберризик: булінг, грумінг, секстинг, шахрайство. Правила безпечної поведінки в Інтернеті: укладаємо разом.</p>
<ul style="list-style-type: none"> Розуміють, яким чином використання спеціальних інформаційних технологій впливає на ефективність взаємодії «батьки – заклад освіти»; уміють дістати доступ до електронних інформаційних ресурсів; мають навички роботи з електронним ресурсом; використовують сучасні інформаційно-комунікаційні технології для спілкування, навчання, консультацій спеціалістів тощо; знають призначення системи електронних щоденників і журналів та уміють використовувати її як інформаційне середовище для ефективної взаємодії вчителів, дітей і батьків; створюють сторінки або групи закритого чи відкритого типу в соціальних мережах для обміну фото, відео, планами, обговорення проблем, проведення швидких опитувань, оголошень; використовують безкоштовні месенджери з метою налагодження швидкої взаємодії; уміють налаштувати комп'ютер або інший електронний інструмент для безпечного доступу дитини до мережі Інтернет; використовують оптимальні способи пошуку інформації (від формулювання запиту до вибору достовірного джерела); уміють налаштувати пошту (сортувати листи, швидко знаходити інформацію, культура листування «антиспам»); організують поточні завдання, планують час за допомогою електронних програм/пошти/додатків на телефоні; 	<p>4. Бути сучасними: як використовувати електронні інструменти? Різновиди електронних пристроїв: їхнє призначення та доцільність використання вдома і в закладі освіти. Засоби обробки та передачі інформації: безпека в мережі, джерела, актуальність та достовірність інформації. Роль батьків та вчителя: не протиставлення та зачинення дверей у сучасне життя, а співпраця за допомогою правильних «ключів»: інтерактивний діалог, онлайн-моніторинг виконання проєктів, соціальні мережі та системи повідомлень. Основні поняття: електронна скринька, облікові засоби в мережі, кібербезпека, соціальні мережі та мережі повідомлень (на прикладах систем Ямер, Вайбер, Телеграм, Вацап), системи пошуку інформації в мережі, технічна безпека власного електронного пристрою. Освітні інформаційні технології на базі сучасних інтернет-технологій. Електронні бібліотеки. Вебінари. Системи електронних щоденників і журналів. Соціальні мережі, месенджери, онлайн-сервіси.</p>

<ul style="list-style-type: none"> • виконують презентації, фотоколажі, цікаві вікторини за допомогою запропонованих електронних інструментів; • уміють взаємодіяти зі школою в режимі електронного «діалогу» (відстеження електронного щоденника, батьківські групи в соціальних мережах, спілкування з учителями-предметниками, обмін достовірною інформацією, шкільні проекти); • створюють умови для безпечного користування електронними пристроями (умови догляду, встановлення ПО, особливості користування у школі та публічних місцях: питання безпеки та етики). 	
<ul style="list-style-type: none"> • Поділяють сімейні цінності; • знають способи позитивного спілкування з дітьми; • розуміють необхідність виявлення батьківської любові; • використовують навички активного слухання, «Я-повідомлення»; • критично ставляться до стійких стереотипних установок у сімейному вихованні; • застосовують навички конструктивної взаємодії з дитиною; • використовують прийоми емоційної підтримки / надають психологічну підтримку партнерові поспілкуванню; • усвідомлено обирають власний стиль батьківської поведінки; • пропонують способи заохочення дитини до навчання; • усвідомлюють відповідальність за завдання тілесних ушкоджень дитини; • розуміють переваги ненасильницького розв'язання чи трансформації конфліктів; • обирають екологічні способи покарання дитини. 	<p>5. Виховання без шкоди: ефективне батьківство Актуальні проблеми батьків і дітей (конфлікт поколінь). Конструктивні форми комунікації. Стилі сімейного виховання. Форми вияву любові до дитини. Толерантна поведінка в сім'ї. Принципи використання заохочення й покарання. Як можна підбадьорити дитину. Які стимули варто використовувати. Покарання без шкоди. Відновлюване правосуддя та ювенальна юстиція. «Мова прийняття» та «мова неприйняття». Життєві цінності сім'ї. Спілкування батьків і дітей.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Розуміють особливості психологічних змін під час короткотривалої вікової кризи (до 1 року); • знають, яким чином «прожити» кризу, а не «пережити»; • терпляче і з розумінням сприймають кризовий період у житті дитини. 	<p>6. Вікові кризи: що це таке і як діяти? Вікова криза: що це таке? Кризи розвитку. Навіщо потрібні вікові кризи? Ознаки вікової кризи (відповідно до цільової аудиторії). Поняття кризових періодів та кризових станів. Психосоціальні кризи людини. Як допомогти людині подолати вікову кризу? Як реагувати на те, що неминуче?</p>

<ul style="list-style-type: none"> • Використовують навички ефективної комунікації; • розуміють важливість згуртованості членів групи; • усвідомлюють важливість розвитку психологічних якостей, що сприяють ефективній роботі в групі; • намагаються йти на поступки, співпрацювати і діяти спільно, узгоджувати свої дії з іншими та виконувати поставлені завдання; • усвідомлюють свою роль та місце в групі; • уміють працювати в групі і домовлятися; • намагаються згуртувати батьківську громаду; • розуміють сутність поняття «команда», її характерні ознаки та правила роботи в команді; • визначають переваги роботи в команді; • усвідомлюють свою роль та місце в команді; • беруть спільну відповідальність за командну роботу; • розуміють важливість згуртованості членів команди; • оцінюють переваги співпраці з іншими для досягнення спільної мети; • застосовують техніки ефективної комунікації; • намагаються знаходити компроміс у конфліктних ситуаціях, співпрацювати і діяти спільно; • налагоджують комунікацію з людьми, які мають різні погляди; • використовують ефективні стратегії розв'язання конфліктних ситуацій; • уміють вести переговори й домовлятися; • знаходять шляхи розв'язання конфліктних ситуацій під час роботи в групі/команді, спираючись на власний досвід; • моделюють варіанти розв'язання конфліктів. 	<p>7. «Гуртом легше...» Чому важливо працювати разом. Згуртування класу, батьківської громади тощо Що таке команда. Згуртування – шлях для досягнення мети та розв'язання завдань. Мотивація до об'єднання й співпраці в масштабах колективу, громади, країни. Від учнівсько-батьківської співпраці до демократії участі. Розробка спільних довготривалих проектів як різновид планування виховної роботи в класі. Особливості роботи в команді. Можливості та переваги роботи в команді. Уміння домовлятися. Стратегії поведінки в конфліктних ситуаціях. Конструктивні шляхи розв'язання конфліктних ситуацій під час роботи в групі. Діалог – основа роботи в команді.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Розуміють шляхи гармонізації взаємин особистості в сім'ї та колективі; • розуміють відмінність між поняттями «емоції» та «почуття»; • цікавляться емоційним світом дитини; • визнають право дитини на вияв емоцій; • уміють висловлювати свої та сприймати чужі почуття без оцінок; • розуміють важливість розвитку в дитини гуманних почуттів; 	<p>8. Емоції та почуття Поняття «емоції» та «почуття». Емоції та емоційні стани. Емоції та їхня роль у житті дитини. Безоцінне прийняття емоцій. Право на емоції. Емоції негативні та позитивні. Емоційний інтелект. Розуміння власних емоцій та емоцій інших людей. Що таке емпатія?</p>

<ul style="list-style-type: none"> аналізують власний емоційний світ та емоційний світ своєї дитини; уміють конструктивно висловлювати власні емоції і сприймати чужі. 	<p>Формування навичок контролю власних емоцій і розвитку емоційної взаємодії з оточенням.</p> <p>Прийоми висловлювання емоцій у спілкуванні: «Називання емоцій», «Я-висловлювання» тощо.</p>
<ul style="list-style-type: none"> Пояснюють, що таке сім'я, рід; висловлюють думки, почуття про свій родовід; долучаються до підтримання родинних і шкільних традицій; розповідають про родинні свята; описують узвичаєні правила життя своєї сім'ї, пояснюють їхнє значення; цікавляться етнічними культурами, які представлені в родині; виявляють повагу до звичаїв інших родин; пояснюють, чому треба ставитися з повагою до інших осіб, їхнього походження, культури; демонструють ціннісне ставлення до історії родини, традицій і звичаїв, сімейних реліквій. 	<p>9. Знайомтесь, це наша родина! Рід, сім'я. Родовідне дерево. Пращури, якими ми пишаємося. Історія, традиції, звичаї та реліквії роду. Досвід сімейного виховання. Секрети сімейної злагоди. Працюємо та відпочиваємо разом. Наші таланти. Свята нашої родини. Наші сімейні святині та цінності.</p>
<ul style="list-style-type: none"> Характеризують функції медіа в демократичній державі; пояснюють, як медіа впливають на формування громадської думки; знають, яким чином перевірити достовірність джерел інформації; розрізняють факти і судження; розпізнають маніпуляції, пропаганду, фейки в медіатексті; усвідомлюють необхідність критичного ставлення до медіаповідомлень; визнають свободу слова фундаментальною цінністю демократичного суспільства. 	<p>10. Море інформації: як не потонути? Медіаграмотність. Мас-медіа замість «Засоби масової інформації». Роль інформації та медіа в сучасному світі. Достовірність інформації в мас-медіа. Джерела інформації. Фейк, факт та інформація. Маніпуляції в медіапросторі. Критичне мислення як необхідна навичка свідомого споживання медіаконтенту.</p>
<ul style="list-style-type: none"> Усвідомлюють власну відповідальність за збереження життя і здоров'я дитини та її виховання; знають нормативні документи щодо запобігання та протидії насильству; розрізняють види та форми насилля щодо дітей та щодо себе, уміють/намагаються йому протидіяти; знають алгоритм звернення до суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; визнають цінність життя, здоров'я, честі й гідності, недоторканності й безпеки дітей, молоді та дорослих. 	<p>11. Насилля – це сміття, яке треба виносити з дому? Співпраця між батьками та закладом освіти. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Види домашнього насильства. Як протидіяти домашньому насиллю. Форми насилля. Профілактика та запобігання жорсткому поводженню з дітьми. Насилля з боку членів родини-УБД.</p>

<ul style="list-style-type: none"> Мають уявлення про сучасний державний устрій країни; відстежують зміни, що відбуваються із виборчим законодавством України, зміни до Конституції України та інших нормативних актів; відрізняють права людини від прав та обов'язків громадянина/громадянки України; цікавляться відомими співвітчизниками і своїми земляками; дбайливо ставляться до природних і культурних ресурсів країни, регіону; мають уявлення про досягнення модерної України. 	<p>12. Наша країна і край, у якому ми живемо Державний устрій України. Закони, що тебе захищають. Права та обов'язки громадянина/громадянки України. Україна, яку ми не знаємо, та українці, які нас здивували. Україна модерна. Край, у якому ми живемо: природні й культурні ресурси навколо нас. Різноманіття – виклик чи ресурс? Наш населений пункт. Звичайні незвичайні люди навколо.</p>
<ul style="list-style-type: none"> Усвідомлюють, що всі люди мають індивідуальні особливості; мають уявлення про інклюзію в широкому сенсі і в більш вузькому – як забезпечення рівних прав і можливостей для осіб з інвалідністю; розуміють, що усі люди рівні й мають рівні права; толерантно ставляться до іншої, несхожої людини, відкриті до спілкування з нею; проявляють політкоректність у висловлюваннях; не вчиняють дискримінаційних агресивних дій щодо іншої, несхожої людини; знають психофізіологічні особливості власної дитини й підтримують її особистісний та індивідуальний розвиток; демонструють підтримку дітей з ООП; толерантно ставляться до впровадження інклюзивного навчання в закладі освіти. 	<p>13. Не такі, як усі: розуміння і прийняття Інклюзія – рівність прав. «Інклюзія» та «інтеграція»: у чому різниця. Поняття «інклюзивна освіта» в Україні. Інклюзія в широкому сенсі: включення в колектив, прийняття дітей/дорослих, які за певними ознаками відмінні від більшості, наприклад за віком, статтю, інвалідністю, культурною (зокрема мовною, етнічною, релігійною, субкультурною тощо) належністю, професією, статусом, расою, ЛГБТ та ін. Обдаровані діти. Розуміння того, що всі дорослі та всі діти різні. Проблема батьківських очікувань і реальних можливостей дитини. Чи є проблемою родини те, що їхня дитина «не така, як усі в класі»? Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг». Декларація прав дитини. Категорії дітей з ООП. Особливості інклюзивного навчання в системі освіти.</p>
<ul style="list-style-type: none"> Розуміють основи прав людини, цінність пріоритетності ідеї прав і свобод людини як наріжного каменя демократичного суспільства; розрізняють ситуації, у яких порушуються права людини; мають уявлення про національну та міжнародні системи захисту прав людини; розуміють незалежність прав людини від обов'язку; 	<p>14. Права людини: як їх захистити? Сучасна концепція прав людини, прав дитини (оглядово); основні поняття, пов'язані з філософією прав людини; демократичні цінності та права людини. Причини виокремлення міжнародного захисту прав дітей в особливий напрям. Міжнародні та національні механізми захисту прав людини.</p>

<ul style="list-style-type: none"> • усвідомлюють право на недоторканність особистості; • визнають цінності демократії, справедливості, рівності й верховенства права; • розуміють, як працює система захисту прав людини/дитини; • визначають шляхи можливих дій у разі виникнення проблемної ситуації, пов'язаної з порушенням прав і свобод людини; • поділяють демократичні цінності, цінність життя, честі й гідності людини. 	<p>Успішні приклади захисту своїх прав і прав дітей громадянами України.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Знають, що таке бюджет; • усвідомлюють, що прибутки та податки є складовими бюджету; • називають підходи до створення бюджету; • називають інструменти формування сімейного бюджету; • виявляють навички прогнозування доходів сім'ї та раціонального ведення господарства, планування бюджету, ощадливості; • усвідомлюють свою роль у формуванні сімейного бюджету; • розуміють, як виховати грамотного споживача та відповідального і дбайливого господаря; • усвідомлюють необхідність наявності «кишенькових грошей» у дітей; • мають навички складання сімейного бюджету; • уміють застосувати прибуткові чи неприбуткові концепції фінансового планування та прогнозування; • усвідомлюють роль сім'ї як осередку громади; • знають, що таке громадський бюджет; • називають окремі види податків; • знають механізм сплати податків; • усвідомлюють роль податків у житті родини і громади; • порівнюють різні види фінансової допомоги родині; • аналізують механізм роботи бюджету громади як інструменту розвитку місцевої демократії. 	<p>15. Сімейний бюджет: плануємо разом. Бюджет родини – бюджет громади: як впливати, складати і контролювати</p> <p>Що таке бюджет. Прибутки та витрати як дві складові бюджету.</p> <p>Електронні та інші інструменти для планування і контролю над витратами сімейного бюджету. Планування значних фінансових подій. Як заощаджувати: цікаві практики. Як зібрати дитину до школи з обмеженим бюджетом.</p> <p>Уроки фінансової грамотності в сім'ї. Складаємо бюджет родини разом із дитиною. Кишенькові гроші: за і проти. Досвід країн світу. Доходи та витрати дітей. Відповідальність.</p> <p>Сім'я як осередок громади.</p> <p>Бюджет громади: як він складається й затверджується. Які місцеві податки ми платимо та як громада їх витрачає. Як любити проекти, спрямовані на розвиток соціальної, освітньої та культурної сфери, екології інфраструктури, підвищення якості життя в громаді.</p> <p>Як контролювати витрати бюджету громади.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Мають уявлення про вікові особливості спілкування; • розуміють вікові особливості розвитку довільної уваги, пам'яті, мислення; 	<p>16. Спілкування – найцінніший подарунок: як знайти час</p> <p>Почуття цінності часу. Що краде наш дорогоцінний час? Як розрізнити важливі та</p>

<ul style="list-style-type: none"> • розуміють роль батьківського спілкування в розвитку дитини; • усвідомлюють важливість рівної участі обох батьків у вихованні дитини; • розуміють важливу роль сімейних традицій у вихованні позитивного ставлення дитини до себе; • знають, як навчити дитину розпоряджатися своїм часом; • усвідомлюють право дитини керувати своїм часом; • регламентують час занять дитини кількістю операцій; • уміють пояснити дитині різницю між реальним та уявним часом; • складають спільно з дитиною плани на кожен день, тиждень, рік і більше; • уміють розставляти пріоритети, встановлювати їх за критеріями важливості й терміновості; • залучають дитину до участі у тренінгах з тайм-менеджменту. 	<p>другорядні справи?</p> <p>Основи тайм-менеджменту. Аналіз, складання та виконання плану. Час на відпочинок і вдосконалення знань та здібностей.</p> <p>Планування спільного часу.</p> <p>Спільне розв'язання проблем. Способи участі у вихованні дитини та спілкуванні з нею того з батьків, хто проживає окремо.</p> <p>Словесні та несловесні форми зовнішнього вираження емоцій і почуттів. Історії з життя батьків. Навичка слухати по-справжньому.</p> <p>Крок назустріч одне одному. Взаємоповага та довіра. Особливості спілкування з дітьми різного віку. Щоденні спілкування під час сніданків, обіду, вечері, спільного приготування страв, ігор тощо.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Розрізняють поняття «відпочинок» і «вільний час»; • висловлюють емоційно-ціннісне ставлення до активного, корисного відпочинку; • розповідають про улюблені заняття своєї родини у вільний час; • розповідають про мандрівки, подорожі, цікаві зустрічі тощо; • усвідомлюють значення активного відпочинку на природі для збереження здоров'я членів родини; • уміють планувати робочий час та час для відпочинку, враховуючи умови та можливості; • виявляють навички складання бюджету відпочинку, узгоджують його з родиною; • застосовують основи цифрової грамотності для складання маршруту й підготовки засобів для пересування; • застосовують знання пророслини, тварин, гриби в життєвих ситуаціях (під час відпочинку); • дотримуються правил поведінки на природі; • уміють співпрацювати, дотримуватися правил, діставати емоційне задоволення під час гри; • ініціюють спільні справи, ігри, розваги. 	<p>17. Сто один спосіб ефективного дозвілля й відпочинку</p> <p>Як виховати звичку здорового та активного способу життя? Де знайти час для відпочинку?</p> <p>Користь для організму від перебування на свіжому повітрі.</p> <p>Перевага активного відпочинку над комп'ютерними іграми.</p> <p>Як спланувати дозвілля? Найкращі ідеї для активного відпочинку.</p>

<ul style="list-style-type: none"> • Намагаються розрізнити наявність у дитини справжньої схильності до діяльності і власне прагнення до задоволення особистих бажань бачити успіхи дитини в цій діяльності; • з розумінням ставляться до постійної зміни інтересів дитини; • знають, яким чином розвивати здібності дітей та підтримувати їхні інтереси; • орієнтуються в методах розпізнавання спеціальних здібностей. 	<p>18. Схильності дитини: як виявити та розвинути? Як співвідносяться задатки, здібності та інтереси (схильності)? Понятійний апарат. Вроджені задатки. Як розвиваються здібності? Поява й розвиток інтересів (схильностей). Класифікація здібностей: природні, загальні, спеціальні. Як виявити здібності дитини. Особливості розвитку здібностей протягом усього життя людини.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Усвідомлюють наявність впливу медіа (зокрема телевізійного та інтернет-контенту) на сучасну людину; • визначають/діагностують вияви медіа-залежності та використовують інструментарій щодо її профілактики; • характеризують шляхи боротьби із залежністю; • беруть участь у різноманітних заходах із поширення знань з медіабезпеки; • описують проблеми, які можуть виникнути в людини (особливо в дитини) в мережі Інтернет; • розуміють наслідки небезпечної поведінки в Інтернеті; • «захищають» власний медіа-простір, знають про свої права та обов'язки онлайн, дотримуються етичних норм у мережі; • розуміють межу між свободою слова та інформаційною безпекою в Інтернеті; • визнають необхідність захисту прав людини в Інтернеті. 	<p>19. Телевізор/комп'ютер – член родини? Соціалізація особистості у світі екранних медіа. Інформаційно-психологічний вплив. Екранна залежність та її наслідки. Як протидіяти? Профілактика медіазалежності. Ігрова комп'ютерна залежність. Сучасна людина в умовах кіберсередовища. Приватність та конфіденційність у віртуальному світі. Безпека та етика поведінки в мережі. Кіберзлочинність. Особливості захисту прав дітей та молоді в Інтернеті. Медіабезпека та медіакультура родини. Медіагігієна.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Знають поняття «залежність», «адиктивна поведінка»; • розрізняють різні види адикцій; • усвідомлюють наслідки залежності для психічного розвитку дитини та розуміють власну відповідальність у розв'язанні проблеми; • розрізняють ознаки різних типів залежностей; • знають прийоми профілактики залежної поведінки; • застосовують навички конструктивної поведінки за наявності ознак адиктивної поведінки дитини. 	<p>20. Те, що тебе обмежує. Залежності Що таке залежність. Види залежностей. Що таке адиктивна поведінка. Психологічні особливості осіб з адиктивними формами поведінки. Види адиктивної поведінки: хімічна, нехімічна. Основні наслідки адиктивної поведінки. Механізм розвитку залежності. Як визначити, що близька людина залежна (ознаки). Поняття психологічної та емоційної залежності.</p>

<ul style="list-style-type: none"> • Усвідомлюють необхідність розвитку уміння адаптуватися до змін, які відбуваються в суспільстві; • усвідомлюють цінність справедливості, рівності, соціальної згуртованості, активної громадянської позиції, а також креативності та новаторства; • знають, як дістати доступ до нових знань; • володіють інформацією про безкоштовні сучасні освітні онлайн-платформи, дистанційні курси та навчальні програми та використовують їх для здобування освіти; • усвідомлюють користь від навчання, що поєднує представників різних поколінь, різних культур і релігій; • ставлять перед собою реалістичні цілі та визначають шляхи їхнього досягнення. 	<p>21. Чи потрібно дорослому вчитися? Навчання впродовж життя – виклик сучасності. Формальна, неформальна та інформальна освіти. Навчання – ліки від зарозумілості. Навчання чогось нового – можливість особистісного і професійного зростання. Самоосвіта. Ресурси для здобуття нових знань, нових навичок/професій. Використання можливостей Інтернету. Дистанційна освіта. Безкоштовні освітні онлайн-платформи. Навчання різних поколінь. Соціальні ролі в різні періоди життя. Можливість адаптуватися до мінливих умов життя. Міжкультурне та міжгенераційне навчання.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Розуміють зміст основоположних принципів демократії; • знають ознаки демократичного врядування та демократичні процедури; • знають ефективні форми участі громадян у житті громади; • пояснюють, як співвідносяться і взаємодіють між собою громадянське суспільство і правова держава; • знають функції, права та обов'язки громади; • обізнані з основами місцевого самоврядування; • мають уявлення про способи визначення та розв'язання проблем місцевої громади за участю громадян; • оцінюють роль громадських організацій, різних форм активності громадян у функціонуванні демократичного суспільства; • виявляють здатність взаємодіяти з органами державної влади та місцевого самоврядування; • визначають форми суспільної активності громадян на рівні місцевої громади, регіону, держави; • розуміють важливість пріоритету інститутів громадянського суспільства в державі; • позиціонують і сприймають себе частиною громади та суспільства; • демонструють готовність співпрацювати з іншими для розв'язання суспільних проблем. 	<p>22. Я в громаді: «моя хата скраю?...» Поняття громади. Громада в структурі української держави: формування, управління та можливості. Роль громади в житті людини, суспільства, держави. Реалізація та захист громадою своїх прав і законних інтересів. Вплив громадян на розв'язання проблем громади. Ефективний менеджмент: хто за що відповідає в родині, закладі освіти, громаді, країні. «Нести чи не нести?» – корупція в нашому житті.</p>

<ul style="list-style-type: none"> • Розуміють необхідність і роль конфліктів у житті людини; • знають способи конструктивного розв'язання конфліктів; • прагнуть всебічно розглянути конфліктну ситуацію та знайти причину її виникнення; • застосовують навички ефективної комунікації; • знаходять/шукають оптимальні способи розв'язання конфліктних ситуацій за типом «виграш – виграш»; • намагаються знаходити способи порозуміння з опонентом; • висловлюють свої почуття без оцінок, невдоволення та образ; • намагаються контролювати способи вираження своїх почуттів та емоційних реакцій. 	<p>23. Як розв'язувати суперечки без сварки та бійки Конфлікт як елемент людських взаємин. Позитивні й негативні сторони конфлікту. Конфліктогени. Різні види конфліктних ситуацій. Інструменти аналізу конфліктів. Стратегії поведінки в конфлікті. Переговорний процес. Медіація. Сімейні конференції. Відновні зустрічі. Техніки активного слухання. Перефразування. Я-висловлювання. Управління емоціями.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Усвідомлюють, що процес адаптації супроводжує людину впродовж усього життя; • розуміють сутність процесу адаптації, його види та рівні, характер впливу адаптаційних процесів на дитину та наявні загрози; • знають часові межі адаптаційних періодів; • розуміють фактори ризику та механізми адаптаційних процесів; • усвідомлюють зв'язок між віковими особливостями та процесом адаптації; • усвідомлюють зв'язок між стилями сімейного виховання та успішністю адаптації дитини; • усвідомлюють необхідність та характер допомоги дитині з боку батьків у період адаптації, застосовують для цього відповідні навички; • мають уявлення про емоційні стани та поведінкові реакції дітей в період адаптації до нових умов. 	<p>24. Як допомогти дитині адаптуватися до нових умов Проблеми адаптації дитини в соціумі. Чинники адаптації дитини до нових умов. Загрози адаптаційних періодів та шляхи розв'язання проблем. Взаємозв'язок сімейного виховання та успішної адаптації. Механізми адаптації. Соціальні ресурси (родини, закладів освіти, громади) та власні ресурси адаптації дитини. Адаптація дитини під час зміни рівня освіти. Адаптація дитини ВПО. Адаптація дитини, батьки якої розлучилися. Адаптація усиновленої дитини. Адаптація дитини в умовах появи молодшого братика або сестрички. Адаптація після тривалих канікул. «Євросироти»: реадптація дітей заробітчани.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Розуміють силу мотивації для досягнення поставленої мети; • усвідомлюють значення дотримання дитиною режиму дня; • знають, як виховувати в дитини посидючість; • уміють організувати робочий час дитини вдома; 	<p>25. Як допомогти дитині вчитися Мотивація – запорука успіху та досягнення мети. Причини зниження мотивації до навчання. Необхідні умови для досягнення успіху. Особистий приклад батьків. Підтримка. Самостійність дитини. Контроль за виконанням завдань.</p>

<ul style="list-style-type: none"> • уміють заохочувати свою дитину не здаватися та продовжувати робити спроби, незважаючи на невдачі; • встановлюють раціональні правила та дотримуються їхнього виконання; • уміють використовувати позитивні способи заохочення дитини до пізнавальної діяльності. 	<p>Захист дитини від перевтоми. Орієнтовне дозування часу на виконання домашніх завдань. Причини неуспішності. Нестійкість уваги та перемикавання на різні види діяльності. Самоконтроль. Підбадьорювання та заохочення. Створення ситуації успіху.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Обізнані з основами демократичного врядування та демократичними процедурами; • розуміють нормативно-правове забезпечення діяльності закладу освіти; • знають права та обов'язки батьків, учнів і педагогічних працівників закладів освіти; • знають ефективні форми участі педагогічних працівників, учнів і батьків в управлінні закладами освіти; • розуміють роль закладу освіти у громаді; • визначають власну роль у діяльності закладу освіти; • виявляють готовність діяти та співпрацювати з іншими; • сприймають заклад освіти як простір демократії і територію прав людини. 	<p>26. Як керувати закладом освіти? Можливості батьківської громади Врядування та управління закладом освіти. Батьки як учасники освітнього процесу. Шкільна громада. Взаємодія учнів, вчителів, батьків, шкільної адміністрації в організації шкільного життя. Шкільне самоврядування (учнівське, вчительське, батьківське). Принципи та цінності батьківського самоврядування. Дитсадок, школа, ПТУ й місцева громада.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Розрізняють матеріальні, нематеріальні та цифрові ресурси; • уміють визначати необхідні ресурси та керувати ними для втілення власних ідей у дії; • розуміють причини, які спонукають людей робити заощадження; • знають способи/формизаощаджень; • усвідомлюють роль ресурсів різного виду у створенні власної цінності та цінності для громади; • оцінюють роль заощаджень для добробуту родини; • усвідомлюють небезпеку присвоєння батьками виняткового права керувати часом дитини; • регламентують час занять дитини кількістю операцій; • уміють пояснити дитині різницю між реальним і передбачуваним часом; • спільно з дитиною складають плани на кожен день, тиждень, рік і більше; вчать ставити мету та досягати її; • уміють пояснити цінність кожної запланованої справи; 	<p>27. Як навчити дитину раціонально використовувати, цінувати та заощаджувати ресурси? Матеріальні, нематеріальні та цифрові ресурси. Роль різних видів ресурсів у житті людини. Як цінувати й заощаджувати ресурси. Способи/форми використання й заощадження різних ресурсів (грошей, здоров'я, природних ресурсів, часу тощо). Як навчити дитину цінувати й заощаджувати свій час?</p>

<ul style="list-style-type: none"> • уміють правильно розставляти пріоритети, встановлювати їх за критеріями важливості й терміновості. 	
<ul style="list-style-type: none"> • Розуміють важливість високого рівня культури спілкування; • усвідомлюють роль основних законів комунікації для забезпечення конструктивної міжособистісної комунікації; • усвідомлюють цінність доброзичливого ставлення до інших; • застосовують техніки ефективної комунікації; • уміють активно слухати співрозмовника; • уміють повідомити про свої почуття без образ та звинувачень; • орієнтуються в різних стратегіях і моделях комунікацій; • обирають позитивні стратегії комунікації. 	<p>28. Як розмовляти і домовлятися Заради чого ми спілкуємося? Вербальні та невербальні способи передачі інформації, голос. Вміння встановлювати контакт. Складові ефективного спілкування, основні закони спілкування. Конструктивна міжособистісна взаємодія. Моделі комунікацій. Як обрати ефективні стратегії, тактики й техніки спілкування. Слухання та говоріння. Уміння проговорювати свої інтереси, співвідносити їх з інтересами інших, шукати спільне та можливості їхньої реалізації. Регуляція емоційної напруги. Уявлення про медіацію та модерацію.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Уміють визначити власні пріоритети та діяти відповідно до них; • називають елементи бізнес-моделі, необхідні для започаткування власної справи; • знають етапи розробки бізнес-моделі для власної справи; • критично оцінюють ризики, пов'язані з ідеєю започаткування власної справи, беруть до уваги велику кількість факторів. 	<p>29. Як розпочати власну справу? Власна справа: з чого розпочати? Економічні потреби та інтереси родини. Попит і пропозиція. Маркетинг. Складання бізнес-плану. Пошук коштів (фандрайзинг) та інвесторів. Ділові переговори: як переконати інвестора. Законодавство й податки, правовий захист підприємництва. Сімейне підприємство: успішні практики.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Розуміють основні терміни й поняття; • визнають доцільність і необхідність проєктної діяльності; • знають основні вимоги до проєктної діяльності; • володіють основами написання проєктної заявки; • оцінюють роль проєктної діяльності в житті закладу освіти і громади; • демонструють готовність брати участь у проєктах; • мають уявлення про фандрайзинг; • усвідомлюють важливість процесу соціалізації людини в суспільстві. 	<p>30. Як створити проєкт і знайти гроші? Що таке проєкт? Хто може пропонувати проєкт і керувати ним? Види проєктів. Проєктна заявка. Лобіювання проєкту. Етапи проведення проєкту. Команда проєкту. Проєкти в школі та громаді. Де взяти ресурси? Фандрайзинг.</p>